

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 348/1-Х/10
29.03.2012. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XVIII редовној седници, 29.03.2012. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ЖИВОТИЊЕ У РИМСКИМ АМФИТЕАТРИМА. СТУДИЈА СЛУЧАЈА АМФИТЕАТРА У ВИМИНАЦИЈУМУ, докторанда Соње Вуковић.

За ментора је одређена проф. др Весна Димитријевић.

Доставити:

1х Универзитету у Београду
1х Стручном сараднику за
докторске дисертације
1х Шефу Одсека за правне послове
1х Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
04/1-2 бр. 6/2067	
(број захтева)	
30.03.2012.	
(датум)	Веће научних области друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Животиње у римским амфитеатрима.

Студија случаја амфитеатра у Виминацијуму

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ археологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Соња (Илија) Вуковић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2009. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: _____

Година одбране мастер рада: _

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 29.03.2012. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Весна Димитријевић</u>

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Соњу Вуковић, дипл.археолога

Име и презиме ментора: Весна Димитријевић

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Roksandic Mirjana, Dusan Mihailovic, Norbert Mercier, Vesna Dimitrijevic, Mike W. Morley, Zoran Rakocovic, Bojana Mihailovic, Pierre Guibert, Jeff Babb, 2011. A human mandible (BH-1) from the Pleistocene deposits of Mala Balanica cave (Sicevo Gorge, Nis, Serbia), *Journal of Human Evolution*, 61: 186-196.
2. Dimitrijevic V., 2011: Late Pleistocene hyaena *Crocota crocuta spelaea* (Goldfuss, 1823) from Baranica Cave (southeast Serbia): competition for a den site, in: Toškan, B., Fragments of Ice Age environments, Proceedings in Honour of Ivan Turk's Jubilee, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae, 21: 69-84, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC, Ljubljana.
3. Dimitrijević V., Medović A., 2009: Ostaci životinja i biljaka iz grobnice u sondi 1 /05, van bedema carske palate Felix Romuliana, *Starinar*, LVII/200, 315-323.
4. Dimitrijević V., 2008: Lepenski Vir animal bones: what was left in the houses? in: Bonsall C., Boroneant V. & Radovanović I. (eds), *The Iron Gates in Prehistory, New perspectives*, BAR International series, 1893:117-130.
5. Boric D. & Dimitrijevic V., 2007: When did the 'Neolithic package' reach Lepenski Vir? Radiometric and faunal evidence.- *Documenta Praehistorica* XXXIV: 53-72.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

**ДЕКАН
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА**

проф. др Весна Димитријевић

Датум

М.П.

Filozofski fakultet u Beogradu
Odeljenje za arheologiju

Predloženi naslov teze:

**Životinje u rimskim amfiteatrima. Studija
slučaja amfiteatra u Viminacijumu**

Kandidat:
Sonja Vuković

Predloženi mentor:
prof. dr Vesna Dimitrijević

Beograd, februar 2012.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ove teze su ostaci životinja koji su pronađeni u rimskim amfiteatrima i njihova veza sa sadržajem spektakla. U tekstovima antičkih pisaca naveden je veliki broj egzotičnih i autohtonih divljih i domaćih životinja, koje su učestvovala u spektaklima. Ovi spektakli su uključivali pre svega međusobne borbe životinja, borbe životinja sa gladijatorima (*venatores*), egzekucije osuđenika od strane životinja (*damnatio ad bestias*) i inscenacije lova na životinje, ali i predstave egzotičnih životinja i zabavne tačke koje su izvodile životinje (Nossov 2009: 26). Na brojnim mozaicima, freskama, kamenim reljefima, terakotama, keramičkim posudama i drugim arheološkim spomenicima širom rimskog carstva predstavljene su životinje u scenama međusobnih borbi i borbi sa gladijatorima. Međutim, u faunističkim ostacima, koji potiču sa prostora amfiteatara, ali i gradova i logora u kojima su postojali amfiteatri, kosti egzotičnih životinja, koje su opisane u izvorima i predstavljene na spomenicima, veoma su retke. Postavlja se pitanje: šta se desilo sa hiljadama lavova, tigrova, leoparda, nosoroga, žirafa i drugih životinja koje su navodno ubijene u spektaklima? Budući da se izvori uglavnom odnose na prostor Italije, postavlja se pitanje: koje životinje su se borile u brojnim amfiteatrima širom carstva?

Ovom istraživačkom temom su se bavili mnogi autori, koji su na osnovu samo izvora (Friedlaender 1979; Jennison 2005), ili izvora, predstava i istorijskih okolnosti (Bomgardner 1992; 2000; Futrell 2001; 2006; Kyle 2001; Nossov 2009; Toynbee 1973; Wiedmann 1992) pokušali da rekonstruišu ulogu životinja u rimskim spektaklima.

Arheozoološki podaci, koji predstavljaju direktan dokaz o prisustvu određenih vrsta životinja u prošlosti, gotovo da nisu uključeni u ovakva istraživanja. M. MacKinnon (2006) je uz podatke iz izvora i predstava, uključio etnografske i arheozoološke podatke iz Italije i Severne Afrike u radu o snabdevanju životinjama za rimske spektakle. J. De Grossi Mazzorin (2005) se takođe uz antičke izvore i predstave, bavio ostacima životinja sa prostora Koloseuma u Rimu. Međutim, do sada nisu sumirani arheozoološki podaci iz rimskih amfiteatara iz celog Carstva. Problem pojave egzotičnih životinja i životinja koje bi mogle biti u vezi sa borbama u amfiteatru (kao što su medvedi) u fauni rimskih gradova nije postavljen. Životinjske kosti, pronađene u slojevima u ovim objektima se često ne mogu dovesti u vezu sa životinjama, koje su imale učešća u spektaklu. Postavlja se pitanje: šta zapravo predstavljaju životinjske kosti u rimskim amfiteatrima i da li među njima možemo pronaći ostatke životinja ubijenih u areni?

Tokom novih iskopavanja amfiteatra u Viminacijumu, otkriven je veliki broj životinjskih kostiju. Većina nalaza potiče iz slojeva koji su formirani nakon što je amfiteatar izgubio funkciju. Međutim, manji broj kostiju se na osnovu konteksta nalaza može odnositi na period upotrebe ovog objekta. Među ovim primercima nailazi se, između ostalih, na ostatke medveda, jedne od najčešće pominjanih i predstavljenih životinja u spektaklu (Toynbee 1973). Nakon što je izgubio funkciju, na prostoru amfiteatra formirana je manja nekropola, a iz slojeva oko grobova sakupljena je veća količina životinjskih kostiju. U areni amfiteatra su otkriveni ukopi, formirani nakon prestanka upotrebe amfiteatra, u kojima su pronađeni fragmentovani i celi životinjski skeleti. Na pitanje koje se postavlja u vezi sa funkcijom amfiteatra posle njegove upotrebe nije moguće odgovoriti bez analize životinjskih kostiju. Analizom životinjskih kostiju moguće je rekonstruisati dinamiku deponovanja materijala na amfiteatru i protumačiti životinjske kosti kao ostatke hrane, rituala ili neke druge aktivnosti.

Tema teze obuhvataće čitav prostor Rimskog carstva. Vremenski okvir, koji obuhvata ova teza ograničen je na vreme u kome su se odvijali spektakli u kojima su se borile zveri: od prvog, koji se odigrao u prvoj polovini 2.v.p.n.e.¹ do 681. godine, koja se smatra zvaničnim krajem ovih spektakala (Nossov 2009).

U ovom radu osvrnuću se na relevantne antičke izvore i predstave sa scenama borbi životinja u amfiteatru. Najvažniji tekstovi u kojima su opisani spektakli sa životinjama su: Gaius Plinius Secundus, [*Naturalis Historia*](#); Titus Livius, *Ab urbe condita*; Cassius Dio, *Historiae Romanae*; Suetonius, *De vita Caesarum*; Marcus Valerius Martialis, *Liber de Spectaculis*; *Historia Augusta*; Symmachus, *Epistulae*. Scene životinja u borbama u amfiteatru predstavljene su na velikom broju mozaika, pre svega u severnoj Africi (Dunbabin 1978; Foucher 1961; 1964), Siriji (Balty 1969), Turskoj (Lavin 1963), u zapadnim provincijama (Germanije Britanije) (Neal 1981; Parlasca 1959), Italiji, ali i u drugim delovima carstva (Dunbabin 1999). Ovakve scene nalaze se i na manjem broju fresaka, na kamenim reljefima, terakotama, lampama, terra sigillati, itd.

Fokus teze su arheozoološki podaci koji potiču sa prostora rimskih amfiteatara. Arheozoološki materijal sa prostora amfiteatra u Viminacijumu predstavlja studiju slučaja. Smatram da će ova teza doprineti boljem razumevanju uloge životinja u spektaklu u rimskim amfiteatrima.

Cilj

Cilj proučavanja ostataka životinjskih kostiju sa prostora amfiteatara širom carstva i amfiteatra u Viminacijumu, uz osvrt na antičke tekstove i predstave scena spektakala u amfiteatrima u kojima su učestvovalе životinje je da se utvrdi:

- Koje životinje su učestvovalе u borbama u rimskim amfiteatrima širom Carstva: koje životinje su učestvovalе u borbama u velikim amfiteatrima u Italiji i Severnoj Africi, a koje su učestvovalе u borbama u manjim provincijalnim amfiteatrima
- Koji faktori su uticali na izbor životinja.
- Starosnu strukturu životinja koje su se borile u amfiteatrima
- Na koji način su tretirani posmrtni ostaci životinja nakon smrti u amfiteatru
- Šta predstavljaju ostaci životinja na prostorima rimskih amfiteatara i da li postoji određena pravilnost u fauni koja je otkrivena u amfiteatrima širom carstva
- U kom procentu se nailazi na ostatke egzotičnih i divljih životinja, koje su mogle imati učešća u spektaklu u amfiteatru, u fauni rimskih amfiteatara
- Šta nam ilustruju ostaci životinja iz perioda upotrebe, a šta ostaci životinja iz perioda nakon upotrebe ovih objekata
- Koja je bila namena prostora amfiteatra u Viminacijumu nakon što je izgubio funkciju

Metod

¹ Prvi zapisani *venatio* odigrao se u prvoj polovini 2.v.p.n.e. U čast svog trijumfa u Grčkoj, *Marcus Fulvius Nobilior* organizovao je u Cirkusu 186.g.p.n.e. lov na lavove i leopardе (Jennison 2005)

Ova teza zahteva multidisciplinarni pristup, u kome će arheozoološki podaci biti kombinovani i upoređeni sa podacima iz antičkih izvora i predstava. Proučavanja obuhvataju analizu ostataka životinja iz amfiteatra u Viminacijumu, kao i analizu publikovanih arheozooloških izveštaja iz amfiteatara širom provincija.

Ostaci životinja iz amfiteatra u Viminacijumu biće posmatrani i analizirani odvojeno, u zavisnosti od toga da li pripadaju periodu upotrebe ili periodu nakon upotrebe amfiteatra. Zbog činjenice da su arheološka iskopavanja lokaliteta u toku i da je do sada otkriven veliki broj životinjskih kostiju, čija bi obrada prevazišla vreme koje je predviđeno za izradu teze, obradiću odgovarajući uzorak faune.

Arheozoološki metod obrade sastoji se iz prikupljanja primarnih podataka, koji se odnose na identifikaciju i sekundarnih podataka, koji su analitičkog karaktera (Lyman 2008; Reitz and Wing 2008). U bazi podataka, koja je namenjena analizi životinjskih kostiju na Viminacijumu, beleže se sledeći, primarni podaci o pojedinačnim primercima životinjskih kostiju: taksonomska odredba, odredba dela skeleta, fragmentacija, tragovi tafonomskih procesa (gorenje, glodanje, raspadanje), tragovi kasapljenja, anatomske osobine koje se odnose na starost i pol (npr: srastanje epifiza dugih kostiju i erupcija i trošenje zuba) i mere po standardizovanom sistemu (Driesch 1976). Na osnovu navedenih parametara izводе se sledeći sekundarni podaci: relativna zastupljenost vrsta (na osnovu dva metoda kvantifikacije: ukupan broj primeraka - NISP i minimalni broj jedinki - MNI), relativna zastupljenost delova skeleta po vrstama, starosne strukture, veličine životinja, funkcija antropogenih tragova i rekonstrukcija tafonomskih procesa.

Materijal, koji potiče iz perioda upotrebe amfiteatra, tumačiću u kontekstu upotrebe objekta kao mesta gde su pripremani i održavani spektakli. Tom prilikom izdvojiću ostatke divljih i domaćih životinja (medveda, divljih svinja, pasa) za koje je na osnovu izvora i predstava poznato da su učestvovala u igrima. Tafonomska specifičnost (fragmentacija, tragovi raspadanja, biogena oštećenja, tragovi kasapljenja) ovih primeraka i uslovi u kojima su pronađeni (arheološke celine) poslužiće u opredeljenju da li ovi primerci potiču od životinja koje su učestvovala u spektaklu. Starosne strukture i veličine ovih životinja bliže će ukazati na odabir životinja, dok će rekonstrukcija tafonomskih procesa i antropogenih tragova na kostima biti korišćena prilikom interpretacije tretmana životinja nakon smrti. Na ovaj način doći ću do ciljeva istraživanja koji se odnose na vrste životinja koje su učestvovala u spektaklima u viminacijumskom amfiteatru, kao i na starosnu strukturu i tretman životinja nakon smrti u amfiteatru.

Arheozoološka analiza materijala koji potiče iz slojeva, koji su formirani nakon što je amfiteatar izgubio primarnu funkciju, trebalo bi da doprinese interpretaciji namene prostora i načina formiranja slojeva na ruševinama amfiteatra. Analizom tragova tafonomskih procesa (biogena oštećenja, raspadanje) pokušaću da rekonstruišem brzinu deponovanja materijala. Ukoliko je kost provela određeno vreme na površini i bila izložena različitim atmosferskim uticajima (suncu, kiši, mrazu, itd.), njena površina počinje da puca na karakterističan način. Tragovi zuba mesoždera (pasa, lisica) na kostima takođe ukazuju na procese koji su se odvijali pre nego što je kost bila zatrpana. Na osnovu prisustva određenih vrsta životinja i zastupljenosti delova skeleta, fragmentacije i obrazaca kasapljenja tumačiću ostatke životinja kao ostatke specifičnih aktivnosti (ostaci hrane, ritualne aktivnosti, itd).

Materijal iz publikovanih arheozooloških izveštaja iz rimskih amfiteatara biće organizovan po provincijama i kvantifikovan. Kvantifikacioni metodi, koji će biti korišćeni prilikom poredjenja arheozoološkog materijala biće: ukupan broj primeraka (NISP) i minimalni broj jedinki (MNI). Iako su ovi metodi zbog svojih ograničenja kritikovani (Lyman 2008), oni su veoma popularni, tako da je njihov izbor uslovljen i dostupnim podacima iz izveštaja. Međutim, ukoliko se kombinuju, ova dva metoda pružaju zadovoljavajuću sliku o relativnoj zastupljenosti vrsta u uzorku (Klein and Cruz-Uribe 1984). Ukoliko je faunistički materijal odvojen po fazama objekta, materijal iz perioda upotrebe i iz perioda nakon upotrebe odvojeno će analizirati. Upoređivanjem arheozoološkog materijala pokušaću da utvrdim da li postoji određena pravilnost u sastavu faune u ovim objektima, kao i da li postoji statistički značajna razlika u sastavu faune amfiteatara različitih provincija i u sastavu faune između vojnih i civilnih amfiteatara. Ukoliko postoji, pokušaću da utvrdim čime je uslovljena. Posebnu pažnju usmeriću na ostatke životinja (divljih svinja, medveda, itd.) koje su mogle učestvovati u spektaklu u amfiteatru. Na ovaj način doći ću do odgovora na pitanja u kom procentu se u fauni rimskih amfiteatara nailazi na ostatke životinja koje su mogle biti korišćene u spektaklu, šta predstavljaju ostaci životinja iz rimskih amfiteatara i čime je uslovljena razlika u vrstama životinja.

Podaci iz istorijskih izvora i antičkih predstava sa scenama životinja u amfiteatrima poslužiće kao prilog tumačenju svih aspekata koji se odnose na životinje u amfiteatrima. Drugi arheološki nalazi i arhitektura rimskih amfiteatara će takođe poslužiti u interpretaciji uloge životinja u amfiteatrima.

Osnovne hipoteze

Prva hipoteza je da se ostaci životinja u amfiteatrima, ukoliko potiču iz perioda upotrebe, mogu dovesti u kontekst događaja u vezi sa korišćenjem ovih objekata, a samim tim sa životinjama koje su učestvovala u spektaklima. Pretpostavka je da se arheozoološkom analizom mogu odrediti vrste životinja koje su imale učešća u spektaklu, njihova starost, veličina kao i tretman nakon smrti u amfiteatru. Hipoteza će biti testirana arheozoološkom analizom materijala iz perioda upotrebe amfiteatra u Viminacijumu i analizom podataka iz publikovanih arheozooloških izveštaja širom provincija.

Druga hipoteza je da je nakon prestanka upotrebe viminacijumskog amfiteatra, na ovom prostoru formirana deponija, u okviru koje su sahranjivane domaće životinje. Hipoteza će biti testirana analizom životinjskih kostiju iz slojeva koji su zatrpali viminacijumski amfiteatar.

Treća hipoteza je da je na izbor životinja koje su učestvovala u spektaklima u amfiteatru zavisio prvenstveno od ekonomskih faktora – s obzirom da je bilo skupo doći do egzotičnih životinja iz udaljenih krajeva, izbor su bile lokalne divlje životinje. Ovu hipotezu ću testirati analizom materijala iz publikovanih arheozooloških izveštaja i, ukoliko je moguće, njihovim poređenjem sa relevantnim izvorima.

Četvrta hipoteza je da su podaci u istorijskim izvorima i na predstavama, koji opisuju senzacionalne spektakle u amfiteatrima, preuveličani i da oni ne predstavljaju realnu sliku o broju i vrstama životinja u spektaklu. Ovu hipotezu ću testirati poređenjem podataka iz izvora i predstava sa arheozoološkim materijalom.

Struktura rada

- **Uvod**
 - ❖ **Predmet istraživanja**
 - ❖ **Rimski amfiteatri: osnovne karakteristike, distribucija i hronologija**
 - ❖ **Životinje u amfiteatrima: antički izvori**
 - ❖ **Životinje u amfiteatrima: antičke predstave**
- **Ciljevi i hipoteze**
- **Metod**
- **Životinje u amfiteatrima: arheozoološka perspektiva**
 - ❖ **Antička arheozoolologija**
 - **Istorija discipline**
 - **Istraživačka pitanja**
 - ❖ **Ostaci životinja iz amfiteatara u rimskom svetu**
 - **Zapadni deo carstva**
 - **Istočni deo carstva**
 - ❖ **Ostaci životinja iz amfiteatra u Viminacijumu**
 - **Amfiteatar u Viminacijumu**
 - **Istorijat istraživanja**
 - **Osnovne karakteristike: arhitektura, datovanje**
 - **Metodologija arheozoološke analize**
 - **Ostaci životinja iz perioda upotrebe amfiteatara**
 - **Sastav faune i tafonomija**
 - **Domaće životinje**
 - **Divlje životinje**
 - **Ostaci životinja iz perioda nakon upotrebe amfiteatra**
 - **Sastav faune i tafonomija**
 - **Domaće životinje**
 - **Divlje životinje**
 - **Diskusija**
 - ❖ **Poređenje arheozooloških podataka iz rimskih amfiteatara**
- **Komparacija arheozooloških podataka sa podacima iz izvora i predstava**
- **Zaključak**
- **Ilustracije**

- **Bibliografija**

- **Dodatak: Mere životinjskih kostiju iz amfiteatra u Viminacijumu**

Dosadašnje iskustvo u obradi teme

Od 2008. godine do danas angažovana sam na obradi arheozoološkog materijala na arheološkom lokalitetu Viminacijum. Obradom arheozoološkog materijala sa Viminacijuma, ali i drugih antičkih lokaliteta na kojima sam bila angažovana (Pirost-Staro Vašarište i Davidovac-Gradište), stekla sam potrebno iskustvo u analizi životinjskih kostiju. Radom na fauni iz amfiteatra u Viminacijumu nastala je ideja o pisanju ove teze.

Pregled literature

- Anderson J. K. 1985. *Hunting in the ancient world*. University of California Press.
- Augenti D. 2001. *Spettacoli del Colosseo: nelle cronache degli antichi*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Balty J. 1969. *La grande mosaïque de chasse du Triclinos*. Bruxelles: Centre belge de recherches archéologiques à Apamée de Syrie, (Musées royaux d'art et d'histoire, parc du Cinquantaire, 10).
- Blancou J. & Parsonson I. 2008. Historical perspectives on long distance transport of animals. *Veterinaria Italiana* 44: 19-30.
- Bomgardner D. L. 1992. The Trade in Wild Beasts for Roman Spectacles: A Green Perspective. *Anthropozoologica*: 161-166.
- Bomgardner D. L. 2000. *The story of the Roman amphitheatre*. Routledge.
- Campedelli A. 2007. Izvješće o kampanji izrade arheološke dokumentacije i arheoloških skopavanja rimskoga vojnog logora Burnum, Drniš (18-30. kolovoza 2006.) In *Rimska vojska u Burnumu*, Cambi N., Bulat Ž., Gavurina D., Glavičić M., Miletić Ž., Zaninović J. & Zaninović N. (eds.). Drniš-Šibenik-Zadar; 50-62.
- Darmon J. P. & Rebourg A. (eds.) 1994. *La mosaïque gréco-romaine: Trèves : 8 - 14 août 1984 : IVe Colloque International pour l'Etude de la Mosaïque Antique / Association Internationale pour l'Etude de la Mosaïque Antique*. Ed. par Jean-Pierre Darmon, Paris: Éd. du Cent. Nat. de la Rech. Scient.
- Driesch A. V. D. 1976. *A Guide to the Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites*. Harvard: Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University.
- Dunbabin K. M. D. 1978. *The mosaics of Roman North Africa: studies in iconography and patronage*. Clarendon Press.
- Dunbabin K. M. D. 1999. *Mosaics of the Greek and Roman world*. Cambridge University Press.
- Egelhaaf-Gaiser U. & Fuchs T. 2006. *Spektakuläre Spiele im Amphitheater: Vorschläge zur Bild-Text-Arbeit im Lateinunterricht der Oberstufe*. Universitätsverlag Göttingen.
- Epplert C. 2001. The Capture of Animals by the Roman Military. *Greece & Rome* 48: 210-222.
- Foucher L. 1961. *Découvertes archéologiques à Thysdrus en 1961*. Tunis: Impr. du Secrétariat d'État aux Affaires Culturelles et à l'Information.

- Foucher L. 1964. *Découvertes archéologiques à Thysdrus en 1960*. Tunis: Impr. la rapide.
- Friedlaender L. 1979. *Roman life and manners under the early Empire*. Arno Press.
- Futrell A. 2001. *Blood in the Arena: The Spectacle of Roman Power*. University of Texas Press.
- Futrell A. 2006. *The Roman games: a sourcebook*. Padstow: Blackwell Pub.
- Galik A. 2004. Archäozoologische und kulturhistorische Aspekte der Tierknochenvergesellschaftungen aus dem Amphitheater von Virunum. In *Virunum. Das römische Amphitheater*, Jernej R. & Gugl C. (eds.). Klagenfurt/Celovec: Wieser/Verlag.
- Golvin J. C. 1988. *L'amphithéâtre romain*. Paris: Diffusion De Boccard.
- Grant A. 1989. The Animal Bones In *The Silchester Amphitheatre. Excavations of 1979-85.*, Fulford M. (ed.). London: Society for the Promotion of Roman Studies.
- Grant M. 1967. *Gladiators*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gudea A. I. 2007. *Contribuții la istoria economică a Daciei Romane: studiu arheozoologic*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- Hönle A. & Henze A. 1981. *Römische Amphitheater und Stadien. Gladiatorenkämpfe und Circusspiele*. Feldmeilen: Atlantis.
- Jacobelli L. 2003. *Gladiators at Pompeii*. Roma: "L'ERMA" di BRETSCHNEIDER.
- Jennison G. 2005. *Animals for Show and Pleasure in Ancient Rome*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Klein R. G. & Cruz-Uribe K. 1984. *The analysis of animal bones from archeological sites*. University of Chicago Press.
- Kyle D. G. 2001. *Spectacles of death in ancient Rome*. Routledge.
- Lavin I. 1963. The hunting mosaics of Antioch and their sources. *Dumbarton Oaks Papers* 17: 179-286.
- Liddle J. 2008. The animal bones In *London's Roman amphitheatre: excavations at the Guildhall*, Bateman N., Cowan C. & Wroe-Brown R. (eds.). London: MoLAS Monograph 35, Museum of London Archaeology Service.
- Lyman R. L. 2008. *Quantitative paleozoology*. Cambridge University Press.
- Mackinnon M. 2006. Supplying Exotic Animals for the Roman Amphitheatre Games. *Mouseion* 6: 1-25.
- Mazzorin I. D. G. 1995. La fauna rinvenuta nell'area della Meta Sudans nel quadro evolutivo degli animali domestici in Italia. In *Atti del I Convegno Nazionale di Archeozoologia*. Rovigo; 309-318.
- Mazzorin J. D. G., Minniti C. & Rea R. 2005. De ossibus in anphitheatro Flavio effossis: 110 anni dopo i rinvenimenti di Francesco Luzj. In *Atti del 4° Convegno Nazionale di Archeozoologia, Pordenone, 13-15 novembre 2003, Quaderni del Museo Archeologico del Friuli Occidentale* 6. 337-348.
- Neal D. S. 1981. *Roman mosaics in Britain: an introduction to their schemes and a catalogue of paintings*. A. Sutton.
- Nossov K. 2009. *Gladiator: Rome's bloody spectacle*. Osprey.
- Parlasca K. 1959. *Die römischen Mosaiken in Deutschland*. Berlin: De Gruyter.
- Potter S. D. 2006. Spectacle. In *A Companion to the Roman Empire*, Potter S. D. (ed.). Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing; 385-409.
- Reitz E. J. & Wing E. S. 2008. *Zooarchaeology*. Cambridge University Press.

- Rnjak, D. 1979. *Antički teatar na tlu Jugoslavije*. Novi Sad: Matica Srpska, Odeljenje za društvene nauke.
- Sorge G. 2001. Ein Equidenknochendepot am Trierer Amphitheater. *Beiträge zur Archäozoologie und Prähistorischen Anthropologie* 3: 72-74.
- Toynbee J. M. C. 1973. *Animals in Roman life and art*. Thames & Hudson.
- Vagalinski L. F. 2009. *Blood and Entertainments. Sports and Gladiatorial Games in Hellenistic and Roman Thrace*. Sofia: National Archaeological Institute with Museum Sofia. Bulgarian Academy of Science.
- Velichkov Z. 2009. The Amphitheatre of Serdica (City of Sofia, Bulgaria). In *Roman amphitheatres and Spectacula, a 21st -century perspective: papers from an international conference held at Chester, 16th-18th February, 2007*, Wilmott T. (ed.). Stroud: The History Press.
- Вујовић М. 2011. Представе гладијатора са римских налазишта у Србији. *Zbornik Narodnog muzeja* 20: 243-276.
- Waldmann K. 1967. Die Knochenfunde aus der Colonia Ulpia Traiana, einer römischen Stadt bei Xanten am Niederrhein. *Archaeo-Physika* 3.
- Welsch K. E. 2007. *The Roman Amphitheatre. From Its Origins to the Colosseum*. Cambridge University Press.
- Wiedmann T. 1992. *Emperors and Gladiators*. London and New York: Routledge.
- Wilmott T. 2008. *The Roman amphitheatre in Britain*. Stroud: The History Press.
- Wilmott T. 2009. *Roman amphitheatres and Spectacula, a 21st -century perspective: papers from an international conference held at Chester, 16th-18th February, 2007*. Archaeopress.

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ**

РЕФЕРАТ

о квалификованости кандидата **Соње Вуковић**, дипломираног археолога, и подобности предложене теме, **Животиње у римским амфитеатрима. Студија случаја амфитеатра у Виминацијуму**, за докторску дисертацију.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Соња Вуковић, дипломирани археолог, рођена је 9. 11. 1980. године у Чаковцу, Хрватска. Студије археологије завршила је 2009. Њен дипломски рад награђен је наградом Народног музеја за најбољи дипломски рад из области археологије одбраћен на Филозофском факултету у Београду за 2009.годину. Школске 2009/2010 уписала се на докторске студије на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду.

Има завидно теренско искуство, засновано на уметовању у истраживањима већег броја археолошких налазишта (Чуруг "Стари Виногради", "Сан Генезио" у Италији, Власац у Ђердапу, Винча – Бело Брдо код Београда, и др.), најчешће као члан тима за специјалистичке анализе. Од априла 2008.године задужена је за обраду, складиштење и стратегију истраживања археозоолошког материјала на налазишту Виминацијум, а од 2011.године за археозоолошка истраживања на заштитним ископавањима античког налазишта Давидовац код Врања.

Обучена је за 3д ласерско скенирање; учествовала је у потпројекту „3д скенирање делова археолошких локалитета од изузетног значаја: Сирмиум, Виминацијум, Феликс Ромулиана и Медиана" у оквиру пројекта „Видео надзор над археолошким локалитетима од изузетног значаја и електронско повезивање локалитета“.

Члан је међународног удружења археозоолога **ICAZ** (The International Council for Archaeozoology).

У часопису *Археологија и природне науке*, 2009. године објавила је рад *Остаци животиња са југозападног дела античке некрополе Пиривој на Виминацијуму*, који је произашао из награђеног дипломског рада. Овај рад, у коме су приказани резултати археозоолошке анализе фаунистичког материјала сакупљеног током ископавања сонде 29 на локалитету Пиривој, на територији источне некрополе Виминацијума, може се сматрати пионирским с обзиром на степен истражености фаунистичких остатака са наших античких налазишта.

На 11.међународној конференцији удружења археозоолога света, одржаној у Паризу 2010.године презентовала је постер *Camels from Roman Imperial sites in Serbia*. Овај рад посвећен је остацима камила који су први пут идентификовани на античким налазиштима у Србији. Осим морфометријских компарација, која су за циљ имала утврђивање да ли остаци припадају двогрбој (*C. bactrianus*) или једногрбој (*C. dromedarius*) камили, у раду је разматрано какву је улогу ова животиња могла имати у античким провинцијама Мезији и Панонији, да ли је коришћена у јавним играма, у војне сврхе или за ношење терета.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања су остаци животиња који су пронађени у амфитеатрима у римском свету, а посебно у амфитеатру у Виминацијуму, као студији случаја. Мада су описи егзотичних животиња које су учествовале у спектаклима у амфитеатрима веома чести у писаним изворима, као и њихове представе на мозаицима, фрескама, каменим рељефима, теракотама, керамичким посудама и другим археолошким споменицима, у фаунистичким остацима, који потичу са простора амфитеатара, али и градова и логора у којима су постојали амфитеатри, кости егзотичних животиња, веома су ретке. У предложеној дисертацији биће сумирани археозоолошки подаци из римских амфитеатара из целог Царства, а веза између остатака животиња пронађених у амфитеатрима и животиња које су имале учешћа у спектаклу испитивана је на студији случаја.

Предложена тема представља једну од првих дисертација из области археозоологије у нас, и прву из области античке археозоологије.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Дисертацију ће чинити шест поглавља: *Увод, Циљеви и хипотезе, Метод, Животиње у амфитеатрима: археозоолошка перспектива, Компарација археозоолошких података са подацима из извора и представа и Закључак.* У Уводу ће бити обрађена уводна потпоглавља: *Предмет истраживања, Римски амфитеатри: основне карактеристике, дистрибуција и хронологија, Животиње у амфитеатрима: антички извори и Животиње у амфитеатрима: античке представе.* Главни део рада представљају поглавља *Животиње у амфитеатрима: археозоолошка перспектива* и *Компарација археозоолошких података са подацима из извора и представа.* У поглављу *Животиње у амфитеатрима: археозоолошка перспектива* биће обрађена потпоглавља: *Античка археозоологија, Остаци животиња из амфитеатара у римском свету, Остаци животиња из амфитеатра у Виминацијуму и Поређење археозоолошких података из римских амфитеатара.* Рад ће бити опремљен великим бројем илустрација представа животиња са различитих археолошких споменика, као и илустрацијама археозоолошког материјала. На крају рада биће дата *Библиографија* и *Мере животињских костију из амфитеатра у Виминацијуму* у додатку.

Оваква структура дисертације омогућиће прегледно излагање истраживања које се односи на један занимљив аспект живота у римском свету, базиран на студији случаја амфитеатра у Виминацијуму.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Полазна хипотеза је да се археозоолошки материјал из римских амфитеатара из периода употребе може довести у контекст догађаја у вези са коришћењем амфитеатара, а самим тим са животињама које су учествовале у спектаклу. Археозоолошком анализом се могу одредити врсте животиња које нису уобичајено заступљене у римским градовима и војним логорима, односно оне које су могле имати учешћа у спектаклу, као и њихова старост, величина и третман након смрти у амфитеатру. Провера хипотезе биће извршена на основу археозоолошке анализе материјала из периода употребе амфитеатра у Виминацијуму и анализе података из публикованих археозоолошких извештаја, када су у питању амфитеатри на целокупној територији царства.

Друга хипотеза је да након престанка употребе виминацијумског амфитеатра, простор на коме се налазио бива коришћен у друге сврхе, највероватније као депонија и као простор на коме се сахрањују домаће животиње. Провера хипотезе засниваће се на анализи животињских костију из слојева формираних након престанка употребе виминацијумског амфитеатра.

Осим наведеног, у раду ће бити испитана и хипотеза да су у амфитеатрима у провинцијама учествовале пре свега локалне дивље животиње, а у много мањој мери егзотичне животиње из удаљених крајева, с обзиром на економски фактор као одлучујући у избору животиња. Такође, у раду ће бити испитана хипотеза о преувеличаности података из историјских извора и представа о хиљадама разноврсних егзотичних животиња које су учествовале у спектаклима.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

У раду ће бити примењене стандардне методе археозоолошких истраживања (таксономске одредбе, методе квантификације и тафономске методе). Примарни подаци, на које ће бити примењене методе квантификације и тафономске анализе,

биће унети у базу података коју је Соња Вуковић конструисала за анализу животињских костију са Виминацијума. Методе квантификације обухватиће одредбу укупног броја примерака - НИСП и минималног броја јединки – МНИ да би се одредила релативна заступљеност врста, затим одредбу релативне заступљености делова скелета по врстама, старосне структуре и величине животиња. Тафономска анализа засниваће се на анализи следећих параметара: трагови распадања на костима, трагови ватре, трагови зуба животиња и антропогени рагови (трагови касапљења и трагови обраде).

Археозоолошки подаци биће комбиновани и упоређени са подацима из античких извора и представа.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Резултати истраживања ове докторске дисертације пружиће одговоре на занимљива питања везана за амфитеатре у римском свету и спектакле који су се у њима одвијали: које животиње су учествовале у борбама у амфитеатрима у Италији, а које у провинцијалним амфитеатрима; који фактори су утицали на избор животиња; на који начин су третирани посмртни остаци животиња након смрти у амфитеатру; шта нам илуструју остаци животиња из периода употребе, а шта остаци животиња из периода након употребе ових објеката, и др. Студија случаја – остаци животиња из амфитеатра у Виминацијуму пружиће значајан допринос у осветљавању разлике између података из писаних извора и са представа и археозоолошких података, као и података који се добијају на основу остатака животиња из времена коришћења амфитеатра, као и оних депонованих након што је амфитеатар изгубио првобитну функцију.

Предложена докторска теза ће довести до развоја античке археозоологије у Србији, субдисциплине археозоологије која је до сада била веома слабо заступљена у археозоолошким истраживањима у нашој земљи.

7. Закључак:

На основу писменог образложења предложене теме докторске дисертације, **Животиње у римским амфитеатрима. Студија случаја амфитеатра у**

Виминацијуму, Соња Вуковић, дипломирани археолог показала је да влада археозоолошком и археолошком методологијом потребном за истраживања по предложеној теми, да је добро поставила хипотезе, одредила циљеве и конципирала структуру докторске дисертације. Резултати досадашњег школовања, завидно теренско искуство и искуство на обради археозоолошког материјала, укључујући самостално вођење археозоолошких истраживања значајних античких налазишта као што су Виминацијум и Давидовац, чине је квалификованом за израду докторске дисертације. Овој оцени придонио и њено успешно учешће на 11. међународној археозоолошкој конференцији, одржаној у Паризу 2010.године, и један публиковани рад у часопису *Археологија и природне науке*.

На основу свега изложеног, предлагем да се **Соњи Вуковић, дипломираном археологу**, одобри израда докторске тезе **Животиње у римским амфитеатрима. Студија случаја амфитеатра у Виминацијуму**.

27.фебруар 2012.

Чланови Комисије:

Др Сташа Бабић, ванредни професор

Др Мирослав Вујовић, ванредни професор

Др Марко Порчић, доцент

Ментор, др Весна Димитријевић, редовни професор

